

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

TÜRKÇE A DERSİ

UZUN TEZİ

“GÖÇ SERÜVENİNDE KESİŞEN HAYATLAR”

Rehber Öğretmen: Emine GÜLTEKİN

Öğrencinin Adı: Cem GÜLTEPE

IB Diploma No: 001129-0075

Sözcük Sayısı: 3664

Araştırma Sorusu: Orhan KEMAL’in “Gurbet Kuşları” adlı yapıtındaki figürlerin yaşadıkları uzam değişikliğinin, onların yaşamına ve kişisel özelliklerine olan etkileri nasıl işlenmiştir?

ÖZ:

Uluslararası Bakalorya bitirme tezi olarak Türkçe A dersi kapsamında uzun tez olarak hazırlanan bu çalışmada; Orhan KEMAL'in "Gurbet Kuşları" adlı yapıtındaki figürlerin, iş bulmak amacıyla yaşadıkları yerleri bırakıp kente göç etmeleri, kentteki yeni ortam ve yaşam koşullarının onların yaşantısını ve kişilik özelliklerini nasıl etkilediği ile ilgili uyum sağlama süreçleri incelenmiştir.

Köyünden hemşehrisi Gafur Ağa'nın çağrısından iki yıl sonra iş bulmak amacıyla İstanbul'a giden İflahsızın Memed ekseninde, "göçmenler" incelenerek yaptıkları işler, aile içi ilişkileri, çevreleriyle etkileşimleri, kent yaşamına uyum sürecinde başvurdukları çözüm yolları ile kent yaşamına ne kadar ayak uydurabildikleri ele alınmıştır.

Kentlere göç eden kişilerin yeni düzene ayak uydurma süreçlerine yer veren bu çalışma; göçün, toplum üzerindeki ekonomik, sosyal ve kültürel yönden etkilerinin anlaşılması açısından önemli görülmüştür. Bu çalışma, "Göç-Uzam Değişikliği", "Uyum Sağlama Çabası" ve "Uzam Değişikliğinin İnsan İlişkilerine Etkisi" başlıklarından oluşmuştur. Çalışmanın giriş bölümünde yapıttaki olayların geçtiği döneme ve yapıtın oluşmasında kullanılan anlatım tekniklerine yer verilmiştir. Sonuç bölümünde ise, uzam değişikliğinin figürler üzerinde farklı etkiler gösterdiği, bazılarının gelenek ve değerlerinden asla vazgeçemediği ancak kendilerini geliştirerek yeni ortama rahatlıkla uyum sağlayabildiği, bazılarının ise, yeni yaşam tarzına ayak uyduramadığı gibi yeni durum ve koşullardan etkilenerek kişilik özelliklerinde bozulmalar meydana geldiği ortaya konmuştur.

İÇİNDEKİLER:

1. GİRİŞ.....	4
2. GÖÇ-UZAM DEĞİŞİKLİĞİ.....	6
3. UYUM SAĞLAMA ÇABASI.....	9
4. UZAM DEĞİŞİKLİĞİNİN İNSAN İLİŞKİLERİNE ETKİSİ.....	13
5. SONUÇ.....	17
6. KAYNAKÇA.....	20

Araştırma Sorusu: Orhan KEMAL'in "Gurbet Kuşları" adlı yapıtındaki figürlerin yaşadıkları uzam değişikliğinin, onların yaşamına ve kişisel özelliklerine olan etkileri nasıl işlenmiştir?

GÖÇ SERÜVENİNDE KESİŞEN HAYATLAR

GİRİŞ:

İncelenecek olan eser, Orhan KEMAL'in *Gurbet Kuşları* adlı yapıtıdır. Yapıttaki olaylara nesnel gerçeklik açısından bakıldığında, bu olayların 1950-1960 yılları arasındaki dönemde geçtiği ve bu yıllarda hükümetin, yoğun bir kamulaştırma ve imar faaliyeti başlattığı görülür. Bu faaliyetler için çok sayıda işçiye ihtiyaç duyulmuş ve böylece pek çok insan köylerinden ayrılıp büyük şehirlere göç etmeye başlamıştır. Ayrıca, gerek iletişim ve ulaşım araçlarındaki gelişmeler gerekse toplumun sosyoekonomik ve siyasal açıdan gelişme kaydetmesi köyden kente göçün büyük oranda artmasına neden olmuştur. Böylece önemli oranda bir nüfus, ihtiyaçlarının karşılanması ve/veya yaşam koşullarının iyileştirilmesi amacıyla büyük kentlere göç etmiş ve bu dönemde İstanbul en cazip yer olarak ön plana çıkmıştır. Bu yoğun yer değişikliği süreci hem köy hem de kentin ekonomik, sosyal ve kültürel gibi pek çok yönden etkilenmesine neden olmuştur. Buna bağlı olarak toplumsal bir değişim ve dönüşüm süreci başlamış ve kentlerde yaşayanlar ile göç edenler bu süreçten birlikte etkilenmişlerdir.

Orhan Kemal bu yapıtında nesnel gerçeklik ve kurmaca gerçeklikte önemli bir toplumsal değişimin kaynağı olan göç olgusunu ele almış; ön planda İstanbul'a göç

eden Memed'in hayat mücadelesini, inşaat işçilerinin, sonradan görme zenginlerin, akıllı geçinen göçmenlerin kesişen hayat hikayelerini analiz etmiştir.

Göç olgusu Orhan Kemal'in de hayatında önemli bir yer tutmuştur. Yazar, Adalet Bakanlığı ve milletvekilliği yapmış bir babanın oğluyken, babasının kurduğu partinin kapatılması üzerine orta öğrenimini yarıda bırakarak ailesiyle Beyrut'a göç etmek zorunda kalmıştır. Bir yıl sonra Türkiye'ye geri dönmüş ve Adana'da işçilik, dokumacılık, ambar memurluğu gibi pek çok işte çalışmış ve alın teri ile geçinen insanların hayatlarını yakından tanıma imkanı bulmuştur. Daha sonra ise 1950'de İstanbul'a yerleşmiş ve hayatına burada devam etmiştir. "Ben çok iyi bildiğimi yazmak isterim...Yazmak için görmeliyim, yaşamalıyım" diyen Orhan Kemal, pek çok eserinde olduğu gibi bu eserinde de kendi hayat tecrübelerini, emekçilerin sancılı hayatlarına tanıklık etmesiyle edindiği birikimlerini büyük bir ustalıkla kullanmıştır.¹

Yazar yapıtta, asıl olarak kente göç ve göçmenlerin hayat mücadelelerini işlerken aslında köylülerle şehirliler arasındaki iletişim, eğitimin önemi, inanç ve geleneklerin kişiler üzerindeki etkileri, aile, evlilik, kadına bakış açısı, siyasi ortam gibi pek çok konuya da vurgu yapmıştır. Orhan Kemal' "Gurbet Kuşları" yapıtını Tanrısal bakış açısı ile ele almış, yapıttaki kişilerin aklından geçenlere ve psikolojik durumlarına yer vererek açıklamalarda bulunmuştur. Yazar anlatma ve gösterme yoluyla olayları bütünleştirmiştir. Tanrısal anlatıcı İstanbul'a gelen köylüleri gerçekçi bir şekilde betimlemiştir.

"Gurbet kuşları katarın en arka vagonlarından iniyorlardı, kara kara, kuru kuru...Anadolu içlerinden kopup gelen her tren, her kuşluk treni, her gelişinde gurbet kuşlarını toparlayıp getiriyordu İstanbul'a....Çevrelerine

¹Işık, Işıl (1997, 28 Mayıs) Ölümünün 27. Yılında Orhan Kemal. Erişim Tarihi:10 Mart 2015. orhankemal.org/links/86.htm

yenik, şaşkın, mahcup, korkak bakışları, yeşil, sarı, mor, kırmızılarını kirli çorapları, kirli tırnaklarıyla etlerini hart hart kaşınışılarıyla garın geniş betonuna bir sığır ılıkılığıyla yayılmış.” (Kemal, 2013:1-2)

Yapıtta kullanılan iç monolog tekniği ile figürlerin yeni uzamla ilgili aklından geçenleri onların kendi konuşma tarzlarıyla vermiş ve figürlerin okur tarafından içselleştirilmesini sağlamıştır.

“İyi ya, bu İstanbul’un inekleri nerde? Yaylıma hangi yoldan giderler? Yaylıma giderken taksi maksisi çarpmaz mı? Sürü dağılmaz mı?” (Kemal, 2013:18)

Ayrıca yapıtta leitmotif tekniğinin kullanıldığı görülmektedir. Memed’in babası Yusuf’un hatta Hacı Emmi’nin, şehirlileri karakterize etmek amacıyla “cin, bir cin” ifadesini yapıtta çeşitli vesilelerle sık sık tekrarlamaları buna örnek olarak gösterilebilir.

Bu çalışmanın gelişme bölümünde ise, romanda işlenen “Göç-Uzam Değişikliği”, “Uyum Sağlama Çabası” ve “Uzam Değişikliğinin İnsan İlişkilerine Etkisi” ayrıntılı olarak işlenecektir.

GÖÇ-UZAM DEĞİŞİKLİĞİ

Pek çok farklı tanımlama yapılabilse de göç özetle, kişilerin isteyerek ya da zorunlu olarak hayatlarının bir bölümünü ya da tamamını geçirmek üzere yaptıkları yer değişikliği olarak tanımlanabilir. Göçün tarihsel sürecine bakıldığında, insanlık tarihi kadar eskilere dayandığı görülür. İlk çağlarda insanlar açlık, iklim ve doğa koşulları gibi nedenlerle göç etmek zorunda kalmışlar, Ortaçağa gelindiğinde ise

fetihler ve savaşlar göçte önemli bir etken olmuştur. Daha sonra ise yeni buluşlar ve sanayi devrimi işgücü ihtiyacını da beraberinde getirmiş ve göç hareketleri hız kazanmıştır.

Gelişmiş ülkelerde yaklaşık bir iki asır önce başlayan sanayileşme ve kentleşme hareketleri ülkemizde ancak 1950'li yıllardan sonra başlayabilmiştir. Sanayileşmeye bağlı olarak eskiden insan gücüyle yapılan pek çok işin, tarım alanına dahil olan makineler tarafından daha hızlı ve etkin bir şekilde yapılması sonucunda köyden kente göç de bu yıllarda önem kazanmış, toprağı olmayan ve işsiz kalan insanlar ihtiyaçlarının karşılanması ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi amacıyla büyük kentlere yerleşmiştir. Bu hareketlilik genelde daha gelişmiş sanayi bölgelerinin yer aldığı batıya doğru olmuş ve İstanbul bu dönemde en cazip bölge olarak ön plana çıkmış dolayısıyla İstanbul ülkenin her tarafından göç almaya başlamıştır.

Kısa sürede kentlere gerçekleşen bu yoğun göç ve hızlı nüfus artışı beraberinde yaşam, barınma, iş olanağı, sağlık gibi pek çok sosyal sorunu da beraberinde getirmiştir. İnsanların kamu arazilerine yaptıkları gecekonduar yine İstanbul'da göç sonucu ortaya çıkmış bir gerçekliktir.

Değişen yaşam koşulları karşısında başlatılan bu sosyal hareketlilik sürecinde kişiler her ne kadar sadece yer değiştirmiş gibi görünse de aslında temel değerleri, kültürleri, yaşam koşulları ve beklentileri de büyük oranda değişmiştir. Kişilerin geldiği yeni ortam onları değişime zorlamıştır. Ayrıca köylülerin kentlileri uyanık bulması ve onlardan destek bulamayacaklarını düşünmesi, kentlilerin ise köylüleri pek çok sorunun kaynağı olarak görmesi, onların bir arada yaşamalarını zorlaştırmıştır.

Bu nesnel gerçeklik yapıtın kurmaca gerçekliğinde de geniş yer bulur. Hem kentliler hem de kente daha önce gelenler, yeni gelenlere küçümseyerek bakarlar. Onların kenti işgal ettiklerini, cahil olduklarını ve kentlerini kirlettiklerini düşünürler. Yapıtın giriş kısmında, bütün göçmenler gibi para kazanma umuduyla İstanbul'a gelen İflahsızın Memed için:

“Pis pis kokuyor lanet!”

“Hem de nasıl!”

“İstanbul bunlarla dohu...” (Kemal 2013:7) sözleri bunu en çarpıcı şekilde göstermektedir. Hatta içlerinden İstanbul'a göçün yasaklanması gerektiğini savunanlar bile vardır.

“Şu rezalete bakın Allah aşkına!”

“Rezalet, sefalet..”

“Bu sefaletlerini köylerinde saklayıp da İstanbul'da yabancılara teşhir etmeseler olmaz mı?”

“ Hükümet efendim, suç hükümette. Yasak et, bitti...” (Kemal 2013:3)

Ayrıca hizmetçilik yapan Ayşe'nin, karşı inşaatta çalışan ve su almak için köşkün bahçesine gelen işçilere *“Herşeyin bir yolu yordamı var. Ne biçim insanlarsınız siz?”* (Kemal 2013:114) gibi sözler sarf etmesinde de yine yeni gelenlerin küçümsemesi söz konusudur. Ancak maruz kaldıkları bu durum karşısında susan, duyup da duymayan köylü zamanla tepki vermeye başlar. Memed'in yanına çağırması üzerine İstanbul'a gelen babası Yusuf ve kardeşlerini karşılamak üzere Haydarpaşa Garı'na gittiğinde oradan birinin trenden inen köylülere *“Aylara*

hele aylara!” “Sürü, şerefsizim sürü!” (Kemal 2013:261) diyerek hakaret etmesi üzerine Memed’in:

“Ayı sizin gibi olur.” “Neremiz ayı bizim?”

“Onlar da sizin kadar bu vatanın evladı!” (Kemal, 2013:261) diyerek sert bir tepki vermesi bunun bir göstergesidir.

Ketlinin köylüye bakış açısı böyleyken, köylü de aslında hep temkinlidir. Memed, İstanbul’da karşılaştığı her durumda Çukurova’da duvar ustalığı yapmış babasının kentlilerle ilgili *“Köprüyü geçene kadar ayıya dayı di, sakala göre darak vur!”* (Kemal, 2013:23) *“Şehir adamı cin, bir cin!”*, *“Şehirliye yem oldun mu yandın!”* (Kemal, 2013:33) öğütleri ile ayakta kalmaya çalışır.

UYUM SAĞLAMA ÇABASI

Kentleşme; insan davranışlarında, ilişkilerinde, yaşam biçimlerinde maddi ve manevi değişimin gerçekleştiği bir süreçtir. Bu süreçte insanlar geçimlerini kente özgü işlerden sağlarlar ve kente özgü tavır ve davranış biçimlerini benimserler. Köyden gelen göçmenin kente uyum sağlamak için eğitim, iş, barınma gibi donanımları bulunmamakta, yeni geldiği çevreyi tanımadığı için uyum sorunu yaşamaktadır. Bu nedenle kente gelen köylü akrabalık, hemşehrilik, komşuluk gibi ilişkilere sığınarak uyum sürecini hızlandırmak ister.

Yapıtta kuşluk treniyle İstanbul’a “Gurbet Kuşu” olarak gelen İflahsızın Memed’i de hemşehrisi Gafur üç yıl önce bir mektup göndererek İstanbul’a çağırmıştır. İstanbul’a babası gibi duvar ustası olmak, okumayı öğrenmek ve bir gün babası ve kardeşlerini de yanına almak umuduyla gelmiştir. Ancak hemşehrisinden beklediği yakınlığı bulamayınca yapayalnız kalmıştır. Aslında köyle tüm bağlarını

koparmasa da yeni toplumsal konumuyla Gafur Ağası bir kentlidir artık. Hem de babasının söylediği gibi “*Cin, bir cin*”. Aslında göç süresinde köylünün akrabalık ve komşuluk gibi değerleri öne plana çıkararak birbirlerine destek olmaları sık rastlanan bir durumdur, ama zamanla erken gelenlerin yeni göçmenlere bir yük gözüyle bakmalarından kaynaklanan durumlar da yaşanabilmektedir. Gafur Ağa’nın durumu biraz daha farklıdır. O düzenini kurmuştur ve hemşehrisi bile olsa kendine ayak bağı olacak birisini istememektedir. Memed’in iç monoloğundan da Gafur’un aslında onu neden istemediği gayet iyi anlaşılmaktadır: “*Demek Gafur Ağası ne kabzıymaldı, ne de bu dükkanın sahibi! Bu dükkanın asıl sahibinin yanında işçi. Demek fort atıyordu?*” (Kemal, 2013:25)

Neyse ki Memed şanslı bir Gurbet Kuşu’dur da karşısına Hamal Veli gibi birisi çıkmış ve en azından yatacak bir yer ve çalışacak bir iş bulmuştur. Aslında Memed ilk gördüğünde Veli’ye güvenmemesi gerektiğini düşünür. Çünkü Hamal Veli çakır gözlüdür ve çakır gözlüler köyünde uğurlu sayılmaz. “*Cin, şeytan böyle gözlerden çıkarmış.*” (Kemal, 2013:81) alıntısı ile köylünün batıl inançlarını da beraberinde getirdiği görülür. Bundan sonra da Memed hep iyi insanlarla karşılaşacaktır. Kastamonulu, Memed’e yol gösteren akli başında bir gençtir. Okuma yazma öğrenmesi konusunda Memed’i teşvik eden de o olmuştur. Memed Kastamonuluyu şöyle tanımlar: “*Kastamonulu gibi yoktu. Bilgiliydi de oğlan. Kravatlılara efendi gibi karşılık vermiş, yıldırmişti. Kitap okuyordu da ondan. Kitap okumak gibi var mıydı?*” (Kemal, 2013:140) Kastamonulu sayesinde Memed kentli olmanın yolunun çalışkanlıktan ve kendini geliştirmekten geçtiğini öğrenir. Bundan sonra Memed ayakta kalabilmek için önce okuma yazma öğrenmeye karar verir. Kastamonulu onu çalıştırmaya başlar. Memed’in bu konudaki azmi anlatıcı tarafından şöyle belirtilir: “*İçleri nasırlı, kocaman elleriyle sımsıkı kavradığı kazmasını*

önündeki duvara var gücüyle kaldırıp indiriyor... Ne inip kalkan kazmanın, ne de inip kalkan kazma darbeleriyle bozulup dağılan duvarın farkındaydı. Aklında, aklının içinde alfabesi. Yeni yeni bellemeye başladığı heceleri boyuna tekrarlıyordu.” (Kemal, 2013:136). O bununla da yetinmez, duvar ustalığını da öğrenmek en büyük hedefidir. Kastamonulu babasına: *“Çok gözü açık çocuk baba. Okumayı yazmayı çabucak belledi. Şuna duvar örmeyi öğretiver sevabına..”* (Kemal, 2013:198) demiştir. Kastamonulunun babası da yıllar önce İstanbul’a gelip duvarcılığı öğrendiğinde Memed yaşlarındadır. Onun elinden zamanında nasıl başkaları tuttuysa o da bu konuda Memed’e destek olacaktır. Böyleydi bu dünya *“Yap bir iyilik, denize at. Balık bilmezse Halik bilir”*(Kemal, 2013:198) diyerek onu meslek sahibi yapar.

Yapıtta Memed, her türlü kötü durumdan ve olumsuzluktan kendisi için olumlu bir yön çıkarabilmiş nadir insanlardandır. Çok uzun yıllar önce İstanbul’a gelen Hacı Emmi, okuma yazma öğrenmeye çalışan Memed’e karşı çıkmış “gavur alfabesi” öğrenmenin günah olduğunu söyleyerek onu vazgeçirmeye çalışmıştır, ama o azmi sayesinde istediği her şeyi yapabilmiştir. Hatta Gafur, Memed’i elinde kitap defterle görünce *“İreizicumhur olacakmış gibi”* diyerek küçümsemiştir. Memed her şeyi kendisi için yapar aslında, ama hedeflerini belirlerken babasının, köylülerinin ve hatta Gafur’un ne düşüneceklerini de düşünmeden edemez. Kendisiyle gurur duyulsun ister, bu da onu motive eder. Okuma yazma öğrendikten sonra babasına yazacağı mektubu, duvar ustası olduğunda babasının duyacağı gururu düşünür. Hatta bir ara doktor olmayı bile geçirir aklından ve Kastamonuluyla aralarında şöyle bir konuşma geçer:

“Ha? Doktorluk bellesem belleyemem mi?”

“Çok zor.”

“İnsan çalışınca delinmedik kabağa girer derler...”

“Doktorluk zor. İmtihanlar var. Sen şimdi çalışıp İlk’in imtihanını vermelisin. Sonra Orta’nın. Daha sonra Lise’nin...Ondan sonra Tıp Fakültesi...” (Kemal, 2013:178).

Memed çok zor olduğunu anlamış ama yine de bitirip doktor olsa *“Gafur’u gör gayri”* diye düşünmekten de kendisini alamamıştır.

Yapıtta Memed gibi eşi Ayşe, Ayşe’nin ablası Hatçe, eşi Rıza ve Kastamonulu da kent yaşantısına uyum sağlamak için kendilerini geliştiren ve emekleriyle çalışıp para kazanan dürüst kişilerdendir. Okumanın kıymetini bilirler. Ayşe doğacak çocuklarını okutma hayalleri kurmaktadır. Kente uyum ve kentlileşmeden bahsedildiğinde onların en iyi örnekler olduğu söylenebilir.

Yapıtta ayrıca çalışarak kazanma ve kendilerini geliştirme gibi kaygıları olmayan karakterlere de yer verilmiştir. Gafur, Hüseyin Ağa, Hüseyin Ağa’nın eşi Nermin; isteklerini kolay yoldan, başkalarının kapısında köle olarak, yalakalıkla karşılama yolunu seçenlerdir. Bu figürlerden biri olan Hüseyin aslında şehir yaşamına hiçbir zaman ayak uyduramamış, konuşmasını bile düzeltmemiş ve görgü kurallarına uymayı bir türlü becerememiştir. Bu haliyle Nermin için ideal bir eş olmasa da, Nermin onun siyasi olarak yükselişinden elde edeceği para ve mevkiden yararlanmak için ondan vazgeçmemekte ve bunu sağlamak için her yola başvurmaktadır. Gafur ise İstanbul’da kaldığı sürede çalışıp emek harcayıp bir şeyler yapmak yerine bir yandan Hüseyin Ağa’ya yalakalık yaparak onun yanında kalmayı başarmış bir yandan da Kâtiplerle birlikte dükkândan sattıkları boş sandık, çuval ve sebze paralarından para kazanmıştır.

UZAM DEĞİŞİKLİĞİNİN İNSAN İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Köylerden kente doğru göç eden kişilerin; aileyle ve çevreyle olan ilişkilerinde, değer yargılarında, maddi/manevi yaşam biçimlerinde, yaşadıkları toplumsal değişim ile farklılıkların oluşması kaçınılmazdır. Göç edenlerin kente uyum sağlama süreçleri; kişilerin değer yargılarına, kendilerini geliştirmeye ne kadar açık olduklarına ve eğitim düzeylerine bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

Köyde daha kapalı ve tutucu bir toplum düzenindeki insan ilişkileri, kentte para kazanma hırsı ile daha çıkarıcı ilişkilere dönüşmektedir. Yapıtta Memed hemşehrisine güvенеbileceğini düşünmüş, Gafur'un ona yanında iş vereceğine inanmıştır. Ama Gafur, “*Ben senin anan mıyım, baban mıyım? Bana niye güveniyorsun?*” (Kemal, 2013:29) sözleriyle Memed'i hayal kırıklığına uğratmıştır. Gafur'un hemşehrisi hatta akrabası olan Memed'e sahip çıkmayışında, onu kaderiyle tek başına bırakışında Gafur'daki ahlaki bozulma daha yapıtın başlarında açıkça görülür. Yazar yapıtındaki kurmaca geçeklikte ahlaki yozlaşmayı başka karakterler üzerinde de gösterir. Hüseyin de köyünden saf, temiz duygularla İstanbul'a gelmiş ancak kendi çıkarları için önce patronun karısını ayartmış, daha sonra ise kendisini daha üst mevkilere taşıyacağını düşünerek Nermin'le evlenmiştir. Nermin'in iktidar partisine yakınlığı sayesinde Hüseyin, İstanbul'daki yıkım ve yapım işlerinden ihaleler alıp bunları yüklü aracılık komisyonlarıyla başkasına devretmekte ve bu işten iyi para kazanmaktadır. Hüseyin, Nermin sayesinde zenginliğine zenginlik katmaktadır. Bu çıkar ilişkisi ile Hüseyin, köyden geldiğinde ayıp, günah saydığı değerleri ve asla düşünmeyeceği bu garip evliliği yeni yaşam tarzı içerisinde normal

kabul etmeye başlamıştır. Kent yaşantısına her ne kadar uyum sağlamış gibi görünse de karısı olmadığında yer sofrasında yemek yemesi, yemek olarak bulgur pilavı ve ayran istemesi, onun aslında köydeki yaşantısına ne kadar özlem duyduğunun bir göstergesidir. Nermin ise, Hüseyin'i kaba ve görgüsüz bulsa da onun biraz "yontulursa" partide yükelebileceğini hatta milletvekili bile olabileceğini düşünmektedir. Hüseyin ve Nermin ilişkisinin temeli para hırsı ve bencilliktir. Hüseyin, Nermin'in yaşam tarzına karışmamakta, hatta bu tuhaf ilişkiyi normal karşılamaktadır.

Yapıtta, büyük umutlarla iş bulmak amacıyla gerçekleştirilen göçün kişiler üzerinde yarattığı olumsuzluklar yanında, kişilerin güçlü taraflarını da açığa çıkardığı görülmektedir. Memed, pek çok olumsuz koşula rağmen ezenlerin, çıkarıcıların dünyasında ayakta kalmayı başarabilmiştir. Memed, yapıtaki diğer karakterlerden farklı olarak ayakta kalabilmek için emeğinin niteliğini artırmaya çalışmış, kendi doğruları doğrultusunda yolunu çizmiştir.

Memed'in eşi Ayşe de ne kadar fakirlik çekmiş olursa olsun, doğru bildiklerinden asla ödün vermemiştir. Hayattan en büyük beklentisi ablası Hatçe gibi iyi bir evlilik yapmaktır. Diğer hizmetçi kızlar gibi ahlaki bozulmalar yaşamamış, onlardan etkilenmemiş ve giyim kuşam gibi maddi şeylerin esiri olmamıştır. Para kazanmak için emek vermekten çekinmemiş, evlendikten sonra da bir fabrikada çalışmaya başlayarak ailesine destek olmuştur.

Düzenini kurmaya başlayan Memed, babası Yusuf'u ve kardeşlerini yanına almıştır. Yusuf'a göre oğlu İstanbul'a gelince çok değişmiştir. Bunun sebebi ise oğlu kendisini şehirli gibi görmekte ve gelini Ayşe onu doldurmaktadır. Yusuf, "*El kızına uyup uyup babaya surat etmeyi mi belledin İstanbul gurbetinde, terbiyesiz?*" (Kemal, 2013:300) sözleriyle bu duygularını açık bir şekilde dile getirmektedir. Memed bütün

iyi niyetiyle babasını İstanbul'a çağırması ancak babasının bazı tavırlarını düzeltmeye çalışınca baba ile oğulun arası açılmıştır. Bu durumu, Yusuf ile Memed arasında geçen şu diyalog açıkça göstermektedir.

“Benim bir ustam vardı. Kılıç Usta. Öldüyse Allah irahmet eylesin...”

“İrahmet değil, rahmet!”

Tepesi atan Yusuf;

“İrahmet, rahmet...hepsi bir!”

“Değil.”

“De git ordan. Bana dil mi belledecen?” (Kemal, 2013:269).

Ayrıca Yusuf oğlunun geleneklerini unuttuğunu ve değer yargılarının da değiştiğini düşünmektedir.

“İnsan olan bir insan kendi kendine iş yapmaz, anaya babaya sorar, danışır. Sen tut, yazının ne idiği belirsizini nikahla, babaya mabaya haber verme. Seni doğurtup doğurup bu boya getiren o muydu?” (Kemal, 2013:301).

Aslında Memed olumlu değişimler gösteren bir “Gurbet Kuşu” dur. Babası geldiği ilk günden Hüseyin Efendi'nin gözüne girmiş ve emrinde olduğunu hissettirmiştir. Yusuf, Memed'in de kendisi gibi olmasını beklemekte, amaçlarına ulaşabilmek için her yolun mübah olduğunu düşünmektedir. Hüseyin'in, Vatan Cephesi'ne yazılmaları koşuluyla dükkânda birlikte çalışmalarını teklifini Yusuf hemen kabul etmiş, bunu da oğluna;

“Akşam yine ağaynan birlikteydik, sabahleyin de birlikte geldik. Ağa da, hanım da senin kendi partilerine yazılmanı istiyorlar haberin olsun”

“Duydun mu? Yoksa burda ekmek yiyemen habarın olsun!” (Kemal 2013:301)

sözleriyle iletmiştir.

Ancak Memed’in babasını dinlememesi ve partiye yazılmayı reddederek işten ayrılması üzerine Yusuf, oğlunun yerine geçebileceği düşüncesiyle mutlu olmuştur. Yapıtta bu düşünce *“Demek durucu değillerdi? Bir bakıma iyi miydi ne? Anşa’nın yerine Ümmü, oğlunun yerine de kendi. Ooooh!”* (Kemal 2013:302) ifadeleriyle açık bir şekilde vurgulanmıştır.

Yusuf oğluyla gurur duymak bir yana, Hüseyin Efendi’ye yalakalık yapmadığı ve Ayşe’ye sahip çıktığı için oğluna daha da düşman olmuştur. Ayşe yüz vermediği için ona düşman olan Gafur’un doldurmalarıyla, Yusuf, gelini için ileri geri konuşmaktadır. Ayşe ise onların iftira atmalarından ve Memed’in buna inanmasından çok korkmaktadır. Bu korkusunu ablası Hatçe’yle

“Bu Gafur’nan kaynatamdan pek korkuyom. Neden dirsən, Gafur zamanında ardıma düştü, hiçbir şey ütemedi. Hatta birinde beyefendiye de dedim de kızdı, alacağın olsun dedi. Kaynatam beni ondan sorarsa Gafur bire bin katar, herifi cin atına bindirir. O da Memed’i inandırır vallaha!” (Kemal 2013:315) sözleriyle paylaşır.

Memed işten ayrılma kararı ile birlikte eşi Ayşe ile ayrı bir eve çıkar. Amaçları bir arsa alıp kendi gecekondularını yapmak ve çocuklarının bu evde doğmasıdır. Ancak tüm bu çabaları geceleri kondurmaya çalıştıkları evlerinin yıkım ekipleri tarafından yıkılmasıyla son bulacaktır. Ancak Ayşe her şeye rağmen umudunu yitirmemiş ve *“Kalk lan kalk. Gene yaparık, yenisini yaparık!”* (Kemal 2013:372) sözleriyle tüm hayallerinin yıkıldığını düşünen Memed’e de destek olmuştur.

Memed'in kız kardeşi Ümmü, abisi ve yengesinin evden ayrılmasıyla Ayşe'nin yerini almıştır. Ancak Ayşe'nin tam tersine şehir hayatına uyum sağlamış ve köydeki Ümmü'den eser kalmamıştır. Ayşe'nin asla yüz vermediği Gafur ve bakkal çırağıyla ilişkilerini ahlaki nitelikten uzak bir şekilde ilerletir. Kullanıldığının farkında bile değildir.

Orhan Kemal, yapıtta yer verdiği örneklerle; büyük umutlarla köyünden kopup kentlere gelen insanların bir kısmının hep olumlu davranışlar sergileyerek bozulmadıklarını, bazılarının ise kendi çıkarları uğruna alçalmalarını, kente uyum sürecinde en yakınlarıyla bile olan ilişkilerinde yozlaşmalar olduğunu göstermeye çalışmıştır.

SONUÇ

1960-1970 dönemi ekonomik, politik ve sosyal açıdan toplumsal yaşamın her alanında hızlı değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Yine bu dönemde iç göç olgusu ön plana çıkmıştır. Tarımsal alanların yetersizliği ve ilkel tarım metotlarının yerine tarımda makineleşmeye geçilmesiyle işgücü ihtiyacının azalması Türkiye'de göçün en önemli sebeplerinden biri olarak söylenebilir. Yeni iş olanaklarına kavuşmak, para kazanmak ve daha iyi imkanlara ulaşmak için insanlar öncelikle Çukurova ve İstanbul gibi yerlere göç etmek zorunda kalmışlardır. Ancak göç eden pek çok kişi umduğunu bulamamış, pek çok olumsuzluk ve sıkıntıyla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Aynı zamanda bu süreçte uzam değişikliği ile beraber kişilerin de bir değişim sürecine girdiği görülür. Bu değişim bazı özellikleri itibariyle olumlu, bazı yönlerden ise olumsuz olmuştur. Uzam değişikliği ile birey kendisini ne terk ettiği köyüne ne de her şeyini bırakıp gittiği kente ait hisseder. Zamanla gittiği yere uyum sağlasa bile

içinde o kırsal ruhu da hep taşıyacaktı. Birey yeni düzenini kurarken bireysel tercihleri önem kazanır. Kimileri kısa yoldan ona buna hoş görünerek para kazanmayı, rahat yaşamayı, kimileri ise alın teriyle para kazanmayı tercih etmektedir.

Orhan Kemal'in "Gurbet Kuşları" adlı yapıtı da 1960'lı yıllarda ön plana çıkan göç olgusunu, dönemin politik durumunu ve bu ortamdaki toplumsal yapıyı oluşturan karakterleri tüm doğallıkları ile yansıtır. Yazar köyden kente göç edenlerin yaşantılarını ve başlarından geçen olayları, kendi hayat tecrübeleri ile harmanlayarak gerçekçi bir bakış açısıyla anlatır. Yapıtta olaylar; İflahsızın Memed'in, büyük hayallerle Sivas'ın köyünden kuşluk treniyle İstanbul'a gelmesiyle başlar. Memed İstanbul'a para kazanmak ve babası gibi bir duvar ustası olmak amacıyla gelmiştir. Yapıtta Memed'in bu hedeflerine ulaşmak için nasıl ayakta kaldığı, güvenererek geldiği hemşehrisinden destek bulamamasına rağmen çalışarak, kendisini geliştirerek hayatını nasıl devam ettirdiği gözler önüne serilmiştir. Yapıtta Memed gibi gücünü emeğinden alarak hayatını devam ettiren bir kesim de vardır. Köşkte hizmetçi olarak çalışan Ayşe, Ayşe'nin ablası Hatçe ve eniştesi Rıza, bir de Memed'e desteğini hiç esirgemeyen Kastamonulu, emekleriyle para kazanan dürüst kişilerdir. Uzam değişikliği onları olumsuz etkilemesi bir yana, onların değerlerine değer katmıştır. Tüm bunların yanı sıra aynı koşullar altında yaşayan bazı kişilerin kente uyum sürecinde nasıl farklılık gösterebildiği de yapıtta ortaya konmuştur. Bu gruptaki kişiler kendi çıkarları için alçalabilir, kısa yoldan para kazanmak ve rahat yaşamak için çeşitli çarelere başvurabilirler. Mesela Memed ve babası Yusuf ilişkisine bakıldığında, Memed için önemli olan emeğiyle para kazanmak ve bunun için kimseye minnet etmemektir, babası için ise yalakalıkla ve kişiliğinden ödün vererek rahat yaşamaktır. İşte bu sebeptendir ki Memed, babası ve kardeşlerinden kopmuş ve kendi düzenini kurmuştur. Yusuf gibi bir hayat felsefesine sahip diğer en bariz

örnekler ise Gafur ve Hüseyin Efendi'dir. Bu karakterlerin ortak özellikleri güvenilmez, yalaka ve çıkarıcı olmalarıdır. Kendilerini geliştirme yönünde hiç çaba göstermezler ve en yakınlarını bile kendi çıkarları için gözden çıkarabilirler. Nermin ve Hüseyin ilişkisine bakıldığında ise çıkara dayalı bir evlilik dikkat çeker. Bir araya gelmesi mümkün olmayan iki kişi bu evliliğin kendilerinden aldıklarından çok kendilerine neler getirdiği ile ilgilenmektedir. Nermin-Hüseyin ilişkisinin, ahlaki yozlaşma için en iyi örneklerden biri olduğu söylenebilir.

Yapılan incelemelerden yola çıkarak; “Gurbet Kuşları” adlı yapıta ilişkin hazırlanan bu tezde; uzam değişikliğinin yeni bir yaşam kurma mücadelesinde olan odak figürler üzerinde farklı etkiler yarattığı, bazı figürlerin kendi kişiliklerinden ödün vermeden kendilerini geliştirerek yeni ortama ayak uydurdukları, bazılarının ise yeni yaşam tarzına ayak uyduramadıkları gibi ahlaki bozulmalar içine düştükleri ortaya konmuştur.

Bu tezin; uzam değişikliğinin birey ve toplum üzerindeki etkilerini inceleyen diğer çalışmalara ışık tutabileceği gibi, yapıtta yer verilen uzam değişikliğinin birey üzerindeki olası olumsuz etkilerinde, bireyin tercihlerinin ne kadar önemli olduğunun anlaşılmasına da yardımcı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Kemal, Orhan; Gurbet Kuşları; 10.Baskı, İstanbul, Everest Yayınları, Mayıs 2013